

ადა ნემსაძე, თბილისი, თსუ;

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი
ადამიანი „შავ-თეთრ“ საზოგადოებაში

(ქეთი ნიჟარაძის „ავტოპორტრეტი“)

მე-20 საუკუნის 70-იანი წლების მეორე ნახევრიდან, უფრო კი 80-იანი წლებიდან ქართული ლიტერატურის პალიტრა კიდევ უფრო მრავალფეროვანი გახდა. იმ ახალ თაობაში, რომლის ლიტერატურული ნათლობაც ამ პერიოდში შედგა (მერაბ აბაშიძე, გია ლომაძე, მიკა ალექსიძე, თენგიზ ჩალაური, ჯემალ თოფურიძე, ნუგზარ შატაიძე, ბადრი ჭოხონელიძე, გოდერძი ჩოხელი, სოსო პაიჭაძე, ლაშა თაბუკაშვილი, კოტე ჯანდიერი, გიორგი ბაქანიძე და ა. შ.), მნიშვნელოვან ძალას წარმოადგენდნენ ახალგაზრდა ქალი მწერლებიც: ნაირა გელაშვილი, მაკა ჯოხაძე, გულო კობიაშვილი, ქეთი ნიჟარაძე, ანა მხეიძე. მათ მართლაც თქვეს თავიანთი სათქმელი და 80-იანი წლების ქართულ პროზასაც დაატყვეს განსხვავებული კვალი. ამჯერად მათ შორის გამოვყოფთ ქეთი ნიჟარაძეს და მის ცნობილ მოთხრობას „ავტოპორტრეტს“ (1987 წ.).

აანალიზებდა რა თანამედროვე რომანის პრობლემებს, ჰერბერტ უელსი წერდა: „ქალები ბევრად უფრო სერიოზულად ეკიდებიან არა მარტო ცხოვრებას, არამედ ლიტერატურასაც. მათ არ ახასიათებთ ამაო და თავდაცვითი ჭკუანაკლულობა“ (უელსი, 1988: 101).

80-იანი წლების ქართველმა ქალმა მწერლებმა მართლაც განსხვავებულად დაინახეს და გადაიტანეს მხატვრულ ტექსტში ლიტერატურისთვის უკვე ცნობილი თუ დროის მიერ მოტანილი ახალი პრობლემები. მათ პროზას გამოარჩევს აღქმის, გააზრებისა და დამუშავების ნოვატორული ხერხები, სათქმელის ემოციური გადმოცემა, რომელიც ზოგჯერ ლირიკული საწყისითაა გაჯერებული, ზოგჯერ კი განსაკუთრებული ტრაგიკულობითა და სასოწარკვეთით გამოირჩევა.

ლიტერატურათმცოდნეობაში შენიშნულია, რომ ყოველდღიურობაში შემჩნეული წვრილმანების ასახვა, ყოველდღიური ყოფის იმგვარი აღწერა, რომელიც მკითხველს ინტერესს აღუძრავს, გაცილებით მნელი ამოცანაა მწერლისთვის, ვიდრე გმირული ამბის გადმოცემა. უბრალო ამბავს მეტი

ოსტატობა და ძალისხმევა სჭირდება მკითხველის დასაინტერესებლად. ეს რთული ამოცანა არც ისე ძნელი გადასაჭრელი აღმოჩნდა ქეთი ნიჟარაძისთვის. მისი „ავტოპორტრეტი“ საოცარი ძალით ითრევს მკითხველს პირველი ფურცლიდან ბოლო აზრამდე. ესაა ერთი ადამიანის, ერთი ქალის ცხოვრება, რომელიც „ჭრილობებამდე გაშიშვლებული გულწრფელობითაა“ (ა. მინდიაშვილი) მოთხრობილი. მისი ტკივილი ზოგადი ტკივილია. მსგავსი პრობლემები მე-20 საუკუნის ბოლოს უამრავ სხვა ადამიანს აწუხებდა მსოფლიოს სხვადასხვა ადგილას. ამავდროულად, ეს ყველაფერი პირდაპირ უკავშირდება ეგზისტენციალიზმის ფილოსოფიასა და მის გამოვლინებას ხელოვნებაში – ლიტერატურულ ეგზისტენციალიზმს.

ძირითადი პრობლემატიკა, რომელზეც ყურადღებას ამახვილებს აღნიშნული ფილოსოფიური მიმდინარეობა, შემდეგია: პიროვნების უნიკალურობა, მისი გრძნობების სიღრმე და ემოციები, მიტოვებულობის, ცხოვრების უაზრობის განცდა. სიორენ კირკეგორი ამბობდა, რომ ფილოსოფია უნდა მიუბრუნდეს ადამიანის პატარა პრობლემებს, უნდა დაეხმაროს მას ჭეშმარიტების გზის პოვნაში. ქეთი ნიჟარაძის „ავტოპორტრეტის“ ძირითად ღერძზეც ეს საკითხებია ასხმული. მისი მთავარი პერსონაჟის, ლანა უზნაძის, ეგზისტენციალური კრიზისი ჯერ კიდევ ბავშვობაში, სკოლის ასაკიდან იწყება. ეს ჰუმბერტატული პერიოდი, რომელიც განსაკუთრებული სიმწვავეით მგრძნობიარე, ემოციურ მოზარდებს გადააქვთ, კიდევ უფრო ღრმავდება პერსონაჟის მიერ საბჭოთა სკოლის აღქმით. გოგონას უჭირს საკუთარი ადგილის პოვნა ამ წინასწარდაგეგმილ სამყაროში, სადაც არანაირი თავისუფალი აზრი არ არის, სადაც სავალდებულოა იმის ზეპირად სწავლა, რასაც მასწავლებელი მისცემს და არა იმისა, რაც უნდა და მოსწონს თვითონ; სადაც იგი „ვეფხისტყაოსნის“ პერსონაჟებზეც კი ვერ გამოთქვამს საკუთარ შეხედულებას, ან თუ გამოთქვამს, ამას მშობლების დაბარება და შვილის აღზრდაში მითითების მიცემა მოჰყვება; ისტორიის მასწავლებელი, რომელიც გაკვეთილზე დისერტაციას წერს თუ იწერს; მექრთამე რუსულის მასწავლებელი, რომელიც მხოლოდ იმ მოსწავლეებს უწერს ნიშანს, მასთან კერძო გაკვეთილებზე რომ დადიან და სხვა. ამ კრიზისის აღწერისას იკვეთება საბჭოთა

სკოლის იდეოლოგიური და ტრაფარეტული სახე, მის ტიპურ მაგალითად კი შეგვიძლია მივიჩნიოთ მთელ სკოლაში გავრცელებული, „ვეფხისტყაოსნის“ ოდესღაც ვიღაცის მიერ დაწერილი თემები, რომლებიც „თაობიდან თაობას გადაეცემა“.

ბუნებრივია, ასეთ გარემოში რთულია მგრძნობიარე ფსიქიკის მოზარდისთვის ცხოვრება. ლანა სექსუალური ძალადობის მსხვერპლიც ხდება ადრეულ ასაკში, რომლის შესახებაც ასევე ვერაფერს ამბობს, რაც კიდევ უფრო ამძიმებს მის მდგომარეობას. ის მარტოობის განცდა, რომლისთვისაც განწირულია ადამიანი, თავშესაფრის ძიება, რომელსაც ამაოდ ეძებს საზოგადოებაში, რადგან ეს უკანასკნელი უპიროვნო ძალაა და ანგრევს და თრგუნავს ინდივიდს, ზოგჯერ ისე მძაფრდება, რომ სრულ სასოწარკვეთაში გადადის: „ღმერთი შორს არის. გაუსაძლისად შორს“ (ნიჟარაძე, 1999: 110). მასთან ერთად ყოველგვარი იმედი ქრება. ზოგჯერ ახალგაზრდა ქალის ფსიქიკაში იხატება პორტრეტი, რომელიც ძალიან ჰგავს ექსპრესიონისტულ ტილოს, სასოწარკვეთითა და უიმედობით სავსეს:

„გუშინ ვიღაც ქალი კიოდა ქუჩაში შუადამისას: „სადა ხარ ღმერთო?!“ ქალი ალბათ გარბოდა და მისი ხმა თანდათან უფრო შორიდან მესმოდა. იქნებ ვინმე მისდევდა... იქნებ შეიშალა.

ახლა ვფიქრობ, რომ ეს გრაფიკაა: შავი და თეთრი. ღამე, გაშლილი თმა, ქალის შიშველი სხეული. ის გარბის, ის კივის: „სადა ხარ ღმერთო?!“

„ძახილი“ (ნიჟარაძე, 1999: 114).

კითხვისას საოცარი სიცხადით შეიგრძნობა მსგავსება ამ ტილოსა და ედვარდ მუნკის „ყვირილს“ შორის. თითქოს მწერალს საუკუნის დასაწყისის ექსპრესიონიზმის სასოწარკვეთა გადმოაქვს თავის მხატვრულ ტექსტში, რათა ამით კიდევ უფრო გაამძაფროს სათქმელი.

ცოტა მოგვიანებით, როცა ლანა ცხოვრებაზე დაკვირვებას იწყებს და გარკვეული დასკვნებიც გამოაქვს, თავის დღიურში ასეთი ნიშნებით ახასიათებს საკუთარ თავს: უკიდურესი გულწრფელობა, უკიდურესი ეჭვიანობა, დაბნეულობა, დროდადრო სიცოცხლის დიდი სიყვარული. პერსონაჟი ხან საოცარ

სასოწარკვეთას ჰყავს შეპყრობილი: „არის დღეები, როცა ვეთიშები შვილს, ახლობლებს, ცხოვრებას. მარტო ვარ გაუგებრობებით და ქაოსით სავსე სამყაროში და მაცვიფრებს ადამიანების ლაღი სიცილი, კარგი განწყობილება, ყველაფერი ყალბი მეჩვენება. ამიტომ სახლში, როგორც ნაჭუჭში ისე ვიკეტები და მაზოხისტით ვტკბები საკუთარი უსასოობით და სასოწარკვეთით“ (ნიჟარაძე, 1999: 10). ხან კი ყველასა და ყველაფრის მიმართ გახსნილი და ლაღია: „ჩემო შტერო კურსელებო, მიყვარხართ! საბავშვო ბაღის ხეზე დაყუნცულო ბელურავ, შენც მიყვარხარ! მზით გაჩახჩახებულო პირველო იანვარო, მიყვარხარ! ყველა და ყველაფერი მიყვარს! მგონი, საბოლოოდ გავრეკე“ (ნიჟარაძე, 1999: 48). ასეთი ამბივალენტური გრძნობები უკვე მიუთითებს პიროვნების ხასიათის კრიზისულობაზე, შეიძლება ითქვას, ფსიქიკის არამდგრადობაზეც კი, რასაც ხშირად მიჰყავს ადამიანი თვითმკვლელობამდე, რადგან ამგვარ სიტუაციებში ჩვეულებრივია სიკვდილზე, როგორც გამოსავალზე ფიქრი.

ლანაც ხშირად ფიქრობს სიკვდილზე, თავის მოკვლაზე ან სურვილზე, რომ ვინმემ მის გამო მოიკლას თავი – „დღეს ცამეტი წლის გავხდი... ისე მინდა, რომ ჩემი გულისთვის ვინმემ თავი მოიკლას...“ (ნიჟარაძე, 1999: 12). სიკვდილის თემა ძალზე მნიშვნელოვანია ეგზისტენციალიზმში. ა. კამიუს აზრით, სიკვდილთან შეხება ერთ-ერთი ძირითადი საფუძველია ცხოვრების აბსურდულობის შეგრძნებისა. ლანაც ხშირად ახსენდება დეიდაშვილი, ახალგაზრდა და ტრაგიკულად დაღუპული მწერალი გურამ ქართველიშვილი, რომლის ცხოვრებასა და სიკვდილზე ფიქრი კიდევ უფრო ამძიმებს მის არსებობას. პერსონაჟს მიაჩნია, რომ ერთადერთი ადამიანი, რომელიც აუცილებლად გაუგებდა და შეძლებდა მარტოსული გოგონას ტკივილის გაზიარებასა და ნუგეშს, მკვდარია.

ეგზისტენციალიზმის ფილოსოფიის თანახმად, ადამიანს მუდმივად თან სდევს სიკვდილის შიში. ბავშვობისას ლანაც იტანჯება ამგვარი ფიქრებით, თუმც უკვე მოგვიანებით, როცა იგი ნიკას სიყვარულის ობიექტი ხდება და თავადაც განიცდის ამ გრძნობას, განსაკუთრებით კი მას შემდეგ, რაც საყვარელი ადამიანისგან შვილს გააჩენს, თითქოს სამყაროსადმი დამოკიდებულებაც ეცვლება. მარტოსული ადამიანი იწყებს სწრაფვას სხვისაკენ, ეს სხვა რელიგიურ

ეგზისტენციალიზმში ღმერთია. ნაწარმოების დასასრულს ლანას დღიურში სწორედ ეს ტენდენცია იკვეთება. იგი ანალიზებს საკუთარ განვლილ გზას და გარკვეული დასკვნაც გამოაქვს: „მეტ-ნაკლებად ალბათ ყოველი ადამიანის ცხოვრება სამ პერიოდად იყოფა: 1) სიზმარი, 2) გამოღვიძება, 3) რწმენა“ (ნიჟარაძე, 1999: 117). ეს სქემა ეგზისტენციალიზმის პერსონაჟის სქემაა – სიზმარი იგივე ბავშვობაა, როცა ბედნიერების გრძნობა ყველაფერს ავსებს და სხვა რამისთვის ადგილს აღარ ტოვებს. სიზმრიდან გამოსვლა ანუ გამოღვიძება სამყაროს შეცნობის დაწყების ეტაპია, რომელიც იმთავითვე გულისხმობს სხვადასხვა სახის კრიზისების გაჩენას, საკუთარი თავისა და ადგილის ძიების მტკივნეულ პროცესსა და ბევრ იმედგაცრუებას. რწმენა კი ბოლო ფაზაა, რომელმაც გარკვეული ორიენტირები უნდა აპოვნინოს ინდივიდს, რათა მათზე მოჭიდება შეძლოს და გადარჩეს. აქ აშკარაა სიახლოვე ეგზისტენციალიზმის ქრისტიანული ფრთის მსოფლმხედველობასთან. ამიტომ რომანის დასასრულს, მიუხედავად მთელი ტექსტის თანმდევი სასოწარკვეთის შეგრძნებისა, მაინც არ რჩება გარდაუვალი ტრაგიზმის შეგრძნება: „სიცოცხლის მესამე პერიოდში უნდა ვირწმუნო, რომ ამ სამყაროს ნაწილი ვარ, მარცვალი ვარ და ამ რწმენით შევეგებო სიკვდილს“ (ნიჟარაძე, 1999: 120). სიკვდილთან შეგუებისა და შეგებების მოტივი მაინც ნათელი ფერითაა სავსე, რადგან სამყაროს მიღებასა და საკუთარი თავის მის ნაწილად მოაზრებაზე გადის: „ცხოვრება გრძელდება და თუ ცოცხალი ხარ, უნდა აკეთო რამე. ისე ყოფნას არავითარი აზრი არა აქვს. რამდენიც გინდა, იმდენი იფიქრე ცხოვრების უაზრობაზე, მაგრამ ეს ხომ გამოსავალი არ არის...“ (ნიჟარაძე, 1999: 54). გამოსავალი მოქმედებაა, მოთხრობის პერსონაჟის ცხოვრებაში ეს ქმედება ხატვის აქტით გადმოიცემა, ამიტომაცაა, რომ იგი შედარებით მშვიდად გრძნობს თავს ინტენსიური მუშაობის პერიოდებში, თითქოს ამით სამყაროს ქაოსიდან საკუთარ კოსმოსს ქმნის, სიმშვიდის მომცველ საკუთარ გარემოს: „მხატვრის დანიშნულებაც ხომ ის არის, რომ ამ ქაოსიდან გამოარჩიოს და დაინახოს მთავარზე მთავარი – სამყაროს პირველსაწყისი, მისი არსი და აბსურდის საბურველი ჩამოხსნას“ (ნიჟარაძე, 1999: 111).

და მაინც, რა თქვეს ახალი 80-იანი წლების ქალმა მწერლებმა? მთავარი, რითაც ისინი გამოირჩნენ წინა თაობებისაგან, არის თავისუფლების მძაფრი წყურვილი და გაბედულების შეგრძნება. ისინი აქტიურდებიან, თამამად გამოთქვამენ საკუთარ აზრებს, აღარ ექცევიან სხვათა გავლენის ქვეშ, აღარ უნდათ ისეთი ცხოვრება, როგორც მიღებულია, როგორსაც მათგან საზოგადოება ითხოვს.

საყვარელი ადამიანისაგან შორს, მაგრამ თითქოს მუდმივად მასთანაა ლანა. იგი დასძლევს ფიზიკური სიშორის ტრაგედიას სულიერი ერთიანობის მძაფრი შეგრძნებით. ამ შეგრძნებას კიდევ უფრო აძლიერებს შვილი და ლანა ძლიერია, მას აქვს სიყვარულიც, რომელსაც ვერავინ ვერასოდეს წაართმევს, საქმეც და ცხოვრების მიზანიც. და ამ განცდებით უზომოდ გამბედავი ქალი თამამად მიდის ცხოვრების გზაზე.

„მთლიანად აღებული სამყარო ქაოსია...

... ყველაზე მთავარი კი შენი საკუთარი „მეს“ ძიებაა სამყაროს უსასრულობაში. შეუცნობლის შეცნობა...

ვხატავ... რაღაც ძალა მაჩქარებს: ვებრძვი დროს, რეალობას, ვხედავ ფარულ სიდიადეს და სილამაზეს ადამიანებში; ტანჯვით სავსე თვალებს; ვგრძნობ, როგორ ვთავისუფლდები ხატვისას ტკივილისაგან...“ (ნიჟარაძე, 1999: 111-112).

თუკი ადამიანი მოახერხებს, დაძლევს ტკივილს და საკუთარ თავს იპოვის სამყაროში, იგი აუცილებლად გადაჭრის ეგზისტენციურ კრიზისს, ოღონდ პოვნა პასიური ცხოვრების შედეგი ვერ იქნება, მას აუცილებლად ძალიან აქტიური, თამამი, გადაწყვეტილების დამოუკიდებლად მიმღები, ტკივილის ამტანი და ამ ტკივილის ატანით გაძლიერებული ადამიანი სჭირდება. 80-იანელი ქალები კი ზუსტად ასეთები არიან.

დამოწმებული ლიტერატურა

ნიჟარაძე ქეთი, „ავტოპორტრეტი,“ გამომცემლობა „საარი“, თბილისი. 1999.

უელსი ჰერბერტ, „თანამედროვე რომანი,“ ჟურნალი „ცისკარი“ #9, თბილისი. 1988.

Individual in “Black and White” Society
(Keti Nizharadze’s “Self-Portrait”)

From late of 70s of 20th century the palette of Georgian literature acquired even more colors. The new generation that came to the scene young women writers comprised significant power. They indeed said what they had to and made difference in Georgian prose of 80s. Among them, we would like to note Keti Nizharadze and her famous story “Self-Portrait” (1987).

“Self-Portrait” attracts the readers with amazing power, from the first page to the last paragraph. This is life of one individual, a woman told with the “sincerity exposed up to the wounds”. This is a fight of initially teenager girl and later the young woman for independence in the society where almost no one is free. Her pain is the universal pain. At the same time, the problem – unique nature of personality, depth of her feelings and emotions, sense of abandonment, senselessness of life and specific style of its expression is directly associated with literary existentialism, existentialist philosophy in the art. Soren Kierkegaard said that philosophy should turn to the little problems of individual, help him to find the way to the truth. These issues are placed on the main axis of Keti Nizharadze’s “Self-Portrait”. The story offers almost all issues stated and analyzed by literary existentialism: non-acceptance of the society by a person, absurd, death and suicide, seeking of god, directly linked with the internal personal crisis and seeking of one’s ego. All these are expressed extremely emotionally for the prose language in Keti Nizharadze’s “Self-Portrait”, narration from the first person and genre of the story – diary contribute to this.